

Dr. Öğr. Üyesi Adem GÜRBÜZ

Bingöl Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bingöl/TÜRKİYE
ademgurbuz@bingol.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6212-1500

İSMAİL POLAT'IN "HÜLLE VE TÖRE" ROMANINDA DİN YOZLAŞMASI*

THE RELIGION CORRUPTION IN THE İSMAİL
POLAT'S "HÜLLE VE TÖRE" NOVEL

DOI Number: 10.28981/hikmet.405260

ÖZ

Din ve inanışlar, toplumun hemen hemen her bireyi üzerinde etkin olan ve toplumsal yaşama yön veren en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu unsurlar, hassas niteliklerinden dolayı zaman zaman birileri için nemalanma kapısı olmuştur. Özellikle menfaatperest ve çıkarıcı tipler, sırtını dinî kurumlara dayandırarak güç, otorite ve zenginlik elde etmeye çalışır. Bu çalışmada tezli bir roman olan "Hülle ve Töre" romanındaki din yozlaşmaları, dinin kişisel çıkarlara alet edilmesi, günah türetilmesi ve yeni günah anlayışlarının ortaya çıkarılması vb. unsurlar üzerinde durulmaktadır. Eserdeki softa tipler, dinde olmayan haramlar türeterek kadınlar üzerinde baskı kurmakta ve bundan nemalanmaktadır. Cahil köylüler ise dinden bihaber oldukları için softalara inanmakta ve bu minvalde hareket etmektedir. Araştırmamız, eseri din/din yozlaşması bağlamında sınırlandırmış ve eserdeki toplumsal çarpıklıkları ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmail Polat, Hülle ve Töre, Din, Yozlaşma.

ABSTRACT

Religion and beliefs are one of the most important elements that are determinant on almost every individual in society and guide social life. These elements have become a way of gaining profits from time to time because of their sensitive qualities. Particularly selfish and henchman types try to gain power, authority and wealth by repose on religious institutions. In this study, will be emphasized in the "Hülle ve Töre", which is a novel with a thesis, are the degeneracy of the religion, the imposition of religion on the personal interests, the derivation of sin and the discovery of new understandings of sin etc. The softa types in the work are creating pressure on the women and deriving the harams which are not in religion. The ignorant peasants believe in these softa type and moving in this direction because they are unaware of the religion. Our research limited the work in the context of religion / religioun corruption and aimed to reveal the social distortions in the work.

Keywords: İsmail Polat, Hülle ve Töre, Religion, Corruption.

* Bu makale, 9-11 Mart 2018 tarihleri arasında Mardin'de düzenlenmiş olan I. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Din olgusu; ilk insandan beri varlığını sürdüren, kişilerin eylemlerini emir ve yasaklamalar suretiyle belli bir nizam altına sokan, toplumların yaşama şekline yön veren, mensubu olduğu kişileri bir nevi aile bağıyla bir araya toplayabilen bir sistem olarak tarif edilebilir. “Semboller ve pratikler kümesi” (Marshall, 1999: 159) olan din; çalışma hayatından aile hayatına, ticari faaliyetlerden ilmi faaliyetlere kadar hayatın her alanına ait kurallar belirler ve kişileri bu kurallara uymaya davet eder. Yaşanılan bölge, dinî hükümlere göre yönetilmedikçe dinin yaptırım gücü yoktur. Örneğin dinimize göre namaz ve oruç gibi ibadetler, her Müslümana farz olan ibadetlerdir. Fakat bu ibadetleri yerine getirmeyen kişilere karşı kanun nezdinde herhangi bir yaptırım uygulanmaz. Dinî inançlara göre, yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılığının alındığı asıl yer ise ahirettir; insanoğlu yaptığı her fiilin karşılığını mükâfat veya ceza olarak öteki dünyada görecektir.

Din ve inanışlarla birlikte toplumsal yaşama yön veren bir diğer etmen ise gelenektir. Gelenek, bir topluluğun “kendinden önceki kuşaklardan devraldığı, belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı; başta inançlar, düşüncüler ve kurumlar olmak üzere her türlü sosyal pratik (Cevizci, 1999: 373) olarak tarif edilebilir. Din ve gelenek, zaman içerisinde bir hamur gibi bütünleşir ve birbirinden ayırt edilemez hâle gelir. Bu yüzden bazen genekselleşen kurallar, bir dinî hükümmüş gibi algılanır ve ona bu şekilde riayet edilir. Bu durumda geleneğe uymayan fiiller, dinî kuralları çiğnemekle eş değer tutulur. Din ve inançlar, zaman zamansa yozlaşmaya uğrar ve kişisel çıkarlara alet edilir. Dinî kurumlardan nemalanmak isteyen menfaatperest kimselerin öncülüğünde ortaya çıkan bu yozlaşmalar, hem dinin ve dinî kurumların saygınlığına hem de toplumsal yaşama zarar verir. Çünkü bu tür durumlarda din, birtakım kişilerin hegemonyası altında kalan ve onlara hizmet eden bir araç konumuna iner.

Yozlaşma; bozulmayı, çürümeyi ve başkalaşmayı ifade eden bir kavramdır. Türkçe Sözlük'te “Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak, tereddüt etmek” (TDK, 2011: 2609) şeklinde açıklanır. Din yozlaşması ise dinî unsurların özünün değiştirilmesi, bozulması, dışardan etkilere maruz kalması şeklinde tanımlanabilir. Dinî kurumların yozlaşması, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ortaya çıkabilecek bir durumdur. Kabul edilmelidir ki din ve inançlar, toplum nezdinde en değerli öğelerdendir. Bu bağlamda dinî motifler, halk nezdinde değer ve saygı gören motiflerdir. Bu değer ve saygı ise menfaatperest ve çıkarıcı tiplerin dini kendi çıkarları için kullanmak istemesine yol açar. Çünkü sırtını dinî kurumlara dayandıran kişiler, cahil bir toplumsal yapıda el üstünde tutulabilir ve bu kişilerin istekleri sorgulanmadan yerine getirilebilir. Din bu durumda birileri için güç, otorite, zenginlik ve egemenlik kaynağı konumuna gelir ve amacından sapar.

Romancı, eseriyle yeni ve farklı bir dünya kurar; ama kurduğu bu dünya hayattan kopuk değildir, hayatla içiçedir (Timur, 2009: 2097). Bu bağlamda Mehmet Kaplan'a göre “yaşanılan hayat, sanatı besleyen en büyük kaynaktır” (Kaplan, 2006: 179). Toplumsal bir problem olan din yozlaşması da yaşanılan toplumdan bağımsız değildir ve edebiyatın ilgi alanına girer¹. “Özellikle menfaatçı

¹ Bu konuda başta Kemal Timur'un “Türk Romanında Dinler ve İnançlar” adlı kitabı ile “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar” adlı makalesi olmak üzere M. Emin Gönen'in “Türk romanında Din ve İnanç Algısı (1897-1908)”, Yaşar Şimşek'in

şeyh ve softa tiplerin kendi çıkarları için yalan/yanlış dinî hükümler vermekten çekinmemesi ve dini kendi menfaatleri için kullanmaları romanlarımızda dikkat çeken temalardandır. Bu çalışmada dinî değerlerin yozlaştırıldığı, değiştirildiği, kişisel çıkarlara alet edildiği durumlar İsmail Polat'ın “Hülle ve Töre”² romanından hareketle ortaya çıkarılacaktır.

“Hülle ve Töre” romanı kırsal bölgelerdeki eğitimsizlik, kadın sorunları, kadın-erkek eşitsizliği, dinin yozlaştırılması ve kişisel çıkarlara âlet edilmesi vb. problemleri konu alan tezli bir romandır. Roman yazarı İsmail Polat, eserde öncelikle yozlaşmış ve adaletsiz bir toplumsal yapıyı gözler önüne serer. Erkekler kadınlara hakaretler etmekte, kadınları bir köle gibi kullanmakta, evliliklerde kadının rızası aranmamakta, karı-koca arasında büyük yaş farkları bulunmakta, din ve inanışlar erkek egemenliğine dayanak olacak şekilde yozlaştırılmaktadır. Softa tipler, haramlar türeterek kadınlar üzerinde baskı kurmakta ve bundan nemalanmaktadır. Cahil köylüler ise dinden bîhaber oldukları için bu softa kişilere inanmakta ve bu minvalde hareket etmektedir. Yazar, eleştirel nitelikler taşıyan eserinde, oluşturduğu idealist kahramanlara sözünü emanet ederek en doğru dinî bilgileri vermektense çekinmez; kadın-erkek eşitliği, insan hak ve hukuku, evliliklerde rızanın şart olduğu vb. bilgileri vermektense tartışmaktan geri durmaz. Fakat çalışmamız, romanın sadece dinin yozlaştırılması, değiştirilmesi, amacından saptırılması ve kişisel çıkarlara alet edilmesi ile sınırlıdır. Çalışmada, eserdeki vakalara bu pencereden bakıldı ve din yozlaşmaları; *kadın-erkek eşitsizliği veya kadının hor görülmesi, günah türetilmesi ve hülle nikâhı* olmak üzere üç başlık altında tasnif edilip incelemeye tabi tutuldu.

1. Kadın-Erkek Eşitsizliği veya Kadının Hor Görülmesi

Erkek egemen toplumsal yapının hüküm sürdüğü kırsal bir bölgenin ele alındığı eserde kadınlar ile erkekler arasında büyük bir statü farkı bulunmaktadır. Erkek buyuran, hükmeden, ezen bir konumdayken; kadın itaat eden ve ezilen bir konumdadır. Gelenek ile dinin yozlaşması sonucu ortaya çıkan bu yapı, kadın ile erkeği bir tutmayan ve kadını din adına köleleştiren bir yapıyı örnekler. Evlenirken kadının düşüncesi sorulmaz; kadın, dedesi yaşındaki kişilerle zorla evlendirilir. Kadının fikir beyan etmesi, kocasının emrini sorgulaması imkânsızdır. Erkek, emrini çiğneyen karısını boşamakta ve onunla hülle yoluyla tekrar evlenmekte bir beis görmez (Bkz. Hülle Nikâhı). Bütün bunlar geleneksel yapının bir tezahürü ve dinin yozlaştırılması yoluyla gerçekleştirilir. Gelişmemişlik, eğitimsizlik, geri kalmışlık gibi unsurlar da toplumdaki bu eşitsizliğin devam etmesine neden olan unsurlar olarak görülebilir. Çalışmamızda kadın-erkek eşitsizliğinin sadece din

“II. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Dinler ve İnançlar (1908-1923)” ve M. Halil Sağlam'ın “Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938)” adlı doktora çalışmalarına bakılabilir.

² İsmail Polat, gurbetçi bir romancımızdır. 23 yaşındayken Hollanda'ya gitmiş ve Avrupa'daki göçmen işçilerimizin yaşadıkları sıkıntıları bizzat gözlemlemiştir. Yazar, işçilerin sorunlarına karşı duyarsız kalmamış; iş, işsizlik, emeklilik, dulluk, yetimlik, konut, sağlık, yabancılık yasası, oturma hakkı, geri dönüş, çifte vatandaşlık, seçme ve seçilme hakkı gibi konularda yasal bazı girişimlerde bulunmuştur. Toplumsal problemlere karşı ilgi duyan yazar, Hülle ve Töre romanında da sosyal hayattaki din yozlaşmalarına dikkat çekmek istemiştir. Yazarın bu roman dışında “Göçmenlik Köprüsü, Gurbetteki Aydedemiz ve Hazar ile Çağrı” adında üç kitabı bulunmaktadır (Polat, 2012: 120).

yozaştırılması ve dine dayandırılmasıyla ilgili kısımlarına yer verilecek, eşitsizliğin gelenek boyutuna değinilmeyecektir.

İslam inancına göre kadınların fikir beyan etmesi, hakkını savunması, toplumsal yaşama katılması, evleneceği kişiyi kendisinin seçmesi vb. durumlar olağan ve helaldir. Romandaki erkek egemen yapı ise dini kullanarak kadınları baskı altına almaya çalışır ve kadının özlük haklarını bu suretle kısıtlamaya çalışır. Örneğin roman karakterlerinden Narin, kızı Kezban'ı gelenekler çerçevesinde yetiştirmeye çalışır ve kısıtlar. Ona kendisinin bir kadın olduğunu, mahrem konuları konuşamayacağını, erkek egemenliğini sorgulayamayacağını aşılır. Bütün bunları da dinin emirlerine bağlar. Kezban ise "Kadın olmamla, eşitçe düşünmem günah mı?... Aleyhine de olmuş olsa yapılacak bir hakareti ar diye, namus diye kendini savunman günah mı" (Polat, 2012: 28) diyerek bu durumu kabullenmek istemez ve itiraz eder. Erkek üstünlüğünü kabullenmeyen ve buna tepki gösteren Kezban, erkeklerin din adına yaptıkları fiilleri eleştirmekten çekinmez. Örneğin erkeklerin kadınları boşadıktan sonra hülle yoluyla tekrar almalarını kabullenmez ve buna itiraz eder. Kezban'ın annesi ise kızının bu tür konuşmalarını bir günah olarak görür ve "Böyle konuşma... Devam edersen başına kıyamet kopacak kızım" (Polat, 2012: 32) sözleriyle kızını baskılamaya çalışır. Görüldüğü gibi kadın, yalan yanlış dinî bilgilere dayandırılarak susmaya zorlanmakta ve sindirilmeye çalışılmaktadır. Kadının konuşması ve hakkını hukukunu savunması din kılıfı altında yasaklanmakta ve kadın, edilgen bir konuma sürüklenmektedir.

İslam inancına göre "ilim talep etmek her Müslümana farzdır" (DİB, 2008: 529), bu konuda kadınlar ile erkekler arasında herhangi bir ayırım yoktur. Romanın üzerine kurgulandığı mekân olan köyde ise kadınların okuması doğru bulunmaz. Mollalar ve din adamları, kız çocuklarının okumasını dinden çıkmakla eş değer olarak görür: "Okutmak insanı dinden imandan çıkarırmış diyorlar. Onun için hele de kız çocuklarının okula gitmemesi gerekliymiş diyor bazı din adamlarıyla hocalar" (Polat, 2012: 32). Köydeki kurulu düzenin temsilcisi olan Hoca Ömer'e göre "Kadın baskı altında tutulmazsa önüne geçilmez" (Polat, 2012: 80). Hoca Ömer, okuyan kişileri ve özellikle kadınları toplumsal düzeni bozmakla suçlar: "Köyümüzün geleneği bozulmuştur. Benlik ve kültürümüzü kaybediyoruz. Böylece dinden uzaklaşıyoruz. Köylerimize şeytani işleri, okuma ve yazmayı getirdiler. Hele bir de kadınlarla kravatlı kâfirler ders vermeye başladı" (Polat, 2012: 34). Hoca Ömer, bu katı tutumunda kendi perspektifine göre haklıdır; çünkü okuyan kadınlar, bir şekilde kurulu düzeni ve erkek egemen toplumsal yapıyı sorgulamaya başlamaktadır. Nitekim ilkokul mezunu olan Kezban, her fırsatta asıl din ile yozlaşmış dini karşılaştırır. İslamiyet'in kadını hor görmediğini, muskacılık ve üfürükçülüğü reddettiğini, kadının ikinci sınıf insan olmadığını vb. dillendirir (Polat, 2012: 44-47).

İslamiyet, kız çocuğu ile erkek çocuğu arasında ayırım gözetmeyen, hatta zayıf ve nazik olması hasebiyle kız çocuklarını koruyan bir anlayışa sahiptir. Bilindiği gibi İslamiyet öncesi cahiliye döneminde kız çocukları diri diri gömülmekte ve herhangi bir değer görmemektedir. İslamiyet ile birlikte kız çocuğu korunmuş ve hak ettiği değeri görmüştür. İslam peygamberinin buyurduğu "Öpücük dâhil olmak üzere, Allah Teâlâ çocuklarınız arasında adaleti uygulamanızı ister" ve "Hediye, paylaşma vb. konusunda çocuklarınız arasında adilce davranınız. Çocuklar arasında tercih yapsaydım kızları erkeklere tercih ederdim" (Candan, 2012: 30) hadis-i şerifleri İslamiyet'in kız çocuklarına verdiği değeri göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Fakat İslam inancının bu açık

hükümlerine rağmen erkek egemen toplumsal yapılarda kız çocuğu, arzulanmayan çocuk konumundadır. Erkek çocuk ise doğuştan üstün ve ayrıcalıklıdır. Romandaki vakalarda bu durum, dinin yozlaşması suretiyle dinî dayanaklara dayandırılmaya çalışılır. Roman karakterlerinden Hoca Ömer, karısı Kezban'dan kendisine bir erkek çocuk doğurmasını ister. Aksi takdirde ise karısının dinen suç işlemiş olacağını belirtir: "Kezban, bana bir erkek evlat vermemişsin. Gülsüz bahçe, dalsız ağaç olmaz. Erkek çocuk doğurmayan zevcenin, öbür dünyada vay haline!" (Polat, 2012: 55). Görüldüğü gibi erkek çocuk dinî motiflere dayandırılmak suretiyle ayrıcalıklı bir konuma yükseltilmekte ve kadın, dinî objeler kullanılarak tehdit edilmektedir. Hâlbuki İslam inancına göre kız çocuğu ile erkek çocuğu arasında herhangi bir ayrım bulunmamaktadır.

2. Günah Türetilmesi

Günah, din ve inançların uygun bulmadığı ve yasakladığı eylemler bütünü olarak tarif edilebilir. "İlahi emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışları ifade eden bir terim" (Harman, 1996: 278) olan günah kavramı, "Allah'ın buyruklarına aykırı düşen, dinen suç sayılan, İslam şeriatının ve temiz insan fitratının yapılmasını yasakladığı hususları da kapsar (Sönmez, 2017: 44). İnsanoğlu var olduğundan beri inanma ihtiyacı içerisinde. İnsanlık tarihi incelendiğinde en ilkel kabileden en modern kabileye kadar her toplum ve toplulukta bir varlığa ya da Tanrı'ya inanma ihtiyacı hissedilir (Timur, 2009: 2092). İnsandaki bu inanma ihtiyacı ise kimi zaman suiistimal edilir, kötüye kullanılır ve birileri için çıkar kapısı haline gelir.

Toplumsal yapıda dinin emir ve yasaklarından nemalanmak isteyen veya dinî kuralları kendilerine göre biçimlendirmeye çalışan kişilerle karşılaşılabilir. Bu tipler, çoğunlukla dinde yeri olmayan kurallar türetir ve bunların arkasına sığınarak egemenliklerini pekiştirir. Kendilerine ve türettikleri yalanlara inanmayan kimseleri ise şiddetle veya tehditle korkutmaya çalışır. Özellikle az gelişmiş bölgelerde karşılaşılan bu durum, kadınların aleyhine gelişen bir durumdur. Çünkü kadınlar, erkeklere nazaran daha zayıf ve güçsüz bir konumdadır.

"Hülle ve Töre" romanı, molla ve softaların kadınları baskı altına aldığı ve kadınların yaptığı birçok hareketin günah kisvesi altında kısıtlandığı bir romandır. Erkek, kadını din kılıfı altında ve din adına köleleştirmeye çalışırken kendisi dinî kuralları hiçe sayar ve arzuladığı zamanlarda dinin haram kıldığı fiilleri işlemekten çekinmez. Örneğin roman karakterlerinden Cabbar, doğum esnasında karısına hiçbir şekilde yardım etmez ve onu bir başına bırakır. İnsanoğlunun karşılaştığı en ağır eylemlerden biri olan doğum, oldukça riskli ve zor bir eylemdir. Cabbar, bu tehlikeli süreçte kendisine namahrem olan karısına bakmanın günah olduğunu düşünür ve "Günah değil mi bakmak, görmek ve yardım etmek" (Polat, 2012: 15) diyerek karısının yardım isteğini geri çevirir. Cabbar, aslında pek de mütedeyyin bir karakter değildir. Hayati bir mesele olan doğum esnasında kendisine namahrem olan karısına bakmayı günah olarak görür; fakat karısının âdetli olduğu günlerde bile ona yaklaşmaktan çekinmez. Cabbar'ın karısı Hikmetli, kocasının kendince günah türetmesine ve asıl günah olan şeyleri işlemekten çekinmemesine şu sözlerle tepki gösterir:

Batsın varsa böyle bir günah. Ölme noktasına gelen bir insana yardım etmek nasıl günah olurmuş? Her aklına geldiğinde, aklımda, gönlümde olmadan, tumanımı indirmeye zaman vermeden, dağda, ovada, ağaç diplerinde, ahırda, zamanlı,

zamansız, müsait miyim, değil miyim düşünmeden bencillik ederken günah değil de, şimdi mi günah? (Polat, 2012: 15).

Cabbar, cahil bir köylüdür; dinî bilgisi olmadığı hâlde kulaktan dolma bilgilerle hükümler vermekten çekinmez. Hikmetli, kocasından beklediği yardımı bulamayınca doğumu tek başına yapmak zorunda kalır ve bir kız çocuğu dünyaya getirir. Cabbar ise "Dinde yokmuş kız çocuklarına erkeklerin bakması, şehvet kabarırmış" (Polat, 2012: 16) diyerek çocuğunu kucağına almaktan bile kaçınır. Görüldüğü gibi Cabbar'ın mahremiyet anlayışı yeni doğmuş kız çocuğunu ve karısını mahrem olarak gören ve kendini onlardan sakınan, ölüm kalım gibi meselelerde dâhi bu mahremiyet anlayışından vazgeçmeyen insanlık dışı bir anlayıştır.

Eserde kadınlar, geleneksel yaşam gereği mutlak bir itaate mecburdur. Bunun aksi bir durum ise hem geleneklere hem de dine aykırı olarak görülür. Kadınların fikir beyan etmesi, mahrem konuları konuşması, erkek egemenliğini sorgulaması ayıp ve günah olarak kabul edilir. Örneğin roman karakterlerinden Kezban, insanların dünyaya nasıl geldiklerini merak eder ve annesi Narin'e bu minvalde sorular sorar. Narin ise "Sus kızım sus. Şimdi Allah kafana taş yağdıracak. Gözlerin başında oynuyor. Şeytanla yoldaş gibisin" (Polat, 2012: 28) diyerek kızını susturmaya ve bastırmaya çalışır. Açık görüşlü bir karakter olan Kezban ise "Neden susacağım? Allah yarattığı ve öğrenmek isteyen kuluna taş atar mı?... Allah zulmü sevmez, Allah cinsler, ırklar, dinler arası kin gütmeyi, ayırım yapmayı, hor görmeyi men etmiştir" (Polat, 2012: 28) diyerek annesine tepki gösterir ve yozlaşmış din anlayışına karşı çıkar. Narin ise her fırsatta kızını frenler. Onu geleneklerin öngördüğü şekilde yetiştirir, cehenneme gitmekle tehdit eder ve baskılamaya çalışır.

Köyde türetilen bir başka günah ise eğitimle ilgilidir. Köyün mutaassıp hocaları, okuyan kişilerin dinden çıkacağı kanaatindedir ve köylülerin okumasını engellemeye çalışır: "Okutmak insanı dinden imandan çıkarırmış diyorlar. Onun için hele de kız çocuklarının okula gitmemesi gerekliymiş diyor bazı din adamlarıyla hocalar" (Polat, 2012: 32). Köyün üfürükçü mollalarından Hoca Ömer, "Köylerimize şeytani işleri, okuma ve yazmayı getirdiler. Hele bir de kadınlarla kravatlı kâfirler ders vermeye başladı" (Polat, 2012: 34) sözleriyle okumaya karşı çıkar ve hatta okuyan kimseleri kâfir ilan eder. Köyün bir diğer hocası olan Beşir Hoca ise Ömer Hoca'nın karşısındaki güç konumundadır ve onun söylemlerini yalanlar; fakat yine de Ömer Hoca'nın köydeki etkinliğini kıramaz.

Mutaassıp ve bağnaz bir karakter olan Hoca Ömer, eğitimin yanında teknolojiye de savaş açar ve teknolojinin nimetlerini günah olarak görür. Bu nedenle arabaya binmek istemez ve köyden şehre yürüyerek gitmeye kalkar. Fakat Hoca Ömer'in eşi ve çocukları, el ve ayaklarını bağlamak suretiyle onu zorla arabaya bindirir ve bu şekilde şehre götürür (Polat, 2012: 99). Yine Hoca Ömer, doktora gitmeyi de günah olarak gören bir tiptir. Ona göre "Doktora gitmek dinsizliktir" (Polat, 2012: 101). Fakat Hoca Ömer'in karısı Hüsnaz, zorla da olsa eşini doktora götürür ve eşinin tedavi olmasını sağlar. Köyde türetilen bir başka günah ise aynaya bakmanın ve kendi suretini görmenin günah olduğu şeklindedir (Polat, 2012: 107).

3. Hülle Nikâhı

İslam hukukuna göre, boşanma sonrasında aynı kişi ile tekrar evlenme her zaman mümkün olmaz. Hür karısını üç kez boşanmış olan erkek, artık dilediği zaman bu kadınla tekrar evlenemez. Bakara suresi 2. ayette mealen şöyle buyrulmaktadır: “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz” (DİB, 2011: 45). İslam inancına uygun bir evliliğin tekrar tesis edilebilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartlar, kocası tarafından üçlü boşanma ile boşanmış olan kadının bir başkasıyla muteber bir şekilde evlenmesi ve bu evlenmenin talâk, fesih veya ölümle ortadan kalkmış olmasıdır. Eski karı-koca arasındaki bu geçici yasağı ortadan kaldırmaya yönelik muamelelere tahlil (helal kılma) veya hülle adı verilir (Cin, 1988: 165-166).

Hüllenin gayesi kadını korumak, boşanma sözcüklerinin gereksiz kullanılmasını önlemek ve erkeği frenlemektir. Çünkü erkek, karısının yaptığı en ufak bir hatada boşanma sözcüklerini sarf ederse karısını kendi elleriyle başka bir erkeğin koynuna sokacak, daha sonra ancak boşanma gerçekleşirse karısıyla tekrar nikâh tazeleyebilecektir. Bu da kimsenin kolay kolay göze alamayacağı ciddi bir durumdur ve boşanmak isteyen erkekleri bir kere daha düşünmeye sevk eden bir hükümdür. Toplumsal yapımızda ender rastlanan bu tür evlilikler, genellikle erkeğin bir sinir anında karısını boşaması; fakat daha sonra pişman olması durumunda karşımıza çıkar. Bu tür durumlarda bir tür hile ile (hile-i şer’iyye) karşılaşılar. Boşatılan kadın, bir erkekle bir geceliğine izdivaç yapar. Ertesi gün ise bu izdivaç boşanma ile sonuçlanır ve eski karı-koca birbirleriyle tekrar nikâhlanır.

Romanda hülle evliliği, ironik bir dille ele alınmış ve âdeta hüllenin parodisi yapılmıştır. Erkekler, yaşadıkları en ufak bir problemde eşlerini boşama yolunu seçmekte ve hülle yoluyla eşlerine tekrar sahip olmaktadır. Böylece bir erkek, defalarca eşini boşayabilmekte; bir kadın, başka bir erkekle hülle yoluyla nikâhlanıp beraber olduktan sonra kocasına geri dönebilmektedir. Dolayısıyla eserde hülle evliliği dinin yozlaşması sonucu ortaya çıkan bir ahlaki sorun olarak işlenmiştir. Çünkü erkekler, en ufak bir kırgınlıkta eşlerini boşamakta ve başka erkeklerin koynuna sokmakta; sonrasında ise hiçbir şey olmamış gibi eşleriyle tekrar nikâhlanmaktadır.

Roman, yazarın ifadesine göre yaşanmış olaylardan hareketle kurgulanmıştır. Roman yazarı İsmail Polat, bir parkta otururken yaşlı bir teyze ile tanışır ve ona yazar olduğunu söyler. Yaşlı kadın, “Esas, hülle ve töre üstüne kitap yazılmalı ki, eskiden kadına yapılan zulüm mezara gitmesin” (Polat, 2012: 11) sözleriyle İsmail Polat’ı bu konuya teşvik eder ve kendi yaşam hikâyesini anlatır. İsmail Polat ise kişileri, tarihleri, yerleri değiştirmek suretiyle olayları yeniden kurgular ve roman formatına çevirir. Bu bağlamda eserde işlenen hülle evliliğinin toplumsal bir problem olduğu, gelişmemiş ve kırsal kesimlerde bu tür evliliklerin varlığını sürdürdüğü değerlendirilebilir. Eserde erkek egemenliği, erkeklerin gereksiz yere eşlerini boşaması, kadını korumayı amaçlayan hülle evliliğinin nasıl yozlaştığı ironik bir dille ortaya konur.

Roman karakterlerinden Bekir Ağa, cahil bir köylüdür. Erkek egemen toplumsal yapının bir ürünüdür ve karısının en ufak bir eleştirisini bile kabullenmek istemez. Her istediğinde karısına şiddet uygular. Torunu yaşındaki Narin ile zorla evlenen Bekir Ağa, bir müddet sonra ölümü düşünmeye başlar ve bu durumda karısının durumunun ne olacağını tasasına düşer. Narin ise “Derler ki,

'Dere kenarında tarla alan sel için, altmışında herif, on beşinde kız alırsa el için alır" (Polat, 2012: 25) sözleriyle kocasına laf atar ve aralarındaki yaş farkına göndermede bulunur. Bekir Ağa bu durumu kabullenmez ve önce karısına şiddet uygular, daha sonra ise eşini boşar. Fakat bu boşanma, daha o andan itibaren yerini yeni bir nikâha bırakacaktır: "Yarıdan erkeni yok. Hülle nikâhına hazırlan kâfir, fesat Narin" (Polat, 2012: 26). Görüldüğü gibi burada hülle nikâhı, erkek açısından bir çeşit temizlenme ve arınma yoludur. Erkek, kendisine saygısızlık yapan karısını boşamakta, onu başkasının koynuna soktuktan sonra tekrar nikâhı altına almaktadır. Eserde Narin'in hülleyi kabul edip etmediğine değinilmez; fakat Narin ile Bekir'in evliliği daha sonra rutin bir şekilde ilerler.

Eserde hülle evliliğini kabul etmeyen ve kurulu düzene karşı gelen bir kadından da bahsedilir. Roman karakterlerinden Osman, köydeki diğer erkekler gibi eşini boşama yoluna gider ve daha sonra karısıyla hülle nikâhı kıymak ister. Kevser ise "Ulan Osman sen ve senin gibiler çokça sapıksınız. Hiç insan kadını başkasının kucağına kor mu?" (Polat, 2012: 62) sözleriyle Osman'a karşı çıkar ve hülleyi kabul etmez. Böylece Osman'ın toplum içindeki saygınlığı yerle bir olur. Bu olay, Osman'ın şahsında köydeki kurulu düzeni ve softalığı da sorgulanır hâle getirir. Köyde Kevser'in hülle nikâhını kabul etmediği için lanetlendiği, ölüp hortladığı ve toprağın kendisini kabul etmediği dillendirilir (Polat, 2012: 31). Kevser'e en büyük tepkiyi ise köydeki kurulu düzenin temsilcisi olan Hoca Ömer verir. Hoca Ömer'e göre Kevser'in bu davranışı bir nevi kıyamet alametidir ve bunun bedelini bütün köylü ödeyecektir:

Böyle olunca da Kevser gibi şeytanlar, din geleneğine uymayıp hülle nikâhını kabul etmezlerse elbet hortlaklar, zebaniler ve gaipten şeyler gelecektir. Bir sabah kalktığımızda tüm insanların yüzlerini arkasına dönmüş göreceksiniz. Kiminin gözü kör ya da değişik, kiminin burnu yok, kiminin insan olduğu belli olmayan bir şekle girdiğini, elbise kabul etmeyen vücutları göreceksiniz. Bunun da mucibi Kevser'dir (Polat, 2012: 35).

Köylüler, Hoca Ömer'in bu sözlerinden sonra Kevser'i öldürmenin sevap olduğunu düşünmeye başlarlar. Kevser'i, oğlu Kerim'e vurdurtmayı tasarlarlar; fakat başarılı olamazlar. Bunun üzerine Kerim'e "piç Kerim" (Polat, 2012: 35) diye lakap takıp baskı altına alırlar. Fakat Kevser hiçbir şekilde kararından geri adım atmaz. Romanın sonunda kazanan Kevser olur. Osman, yaptıklarından pişmanlık duyar ve toplum önünde karısına destek olur. Böylece toplumsal normları kaale almaz ve hülle isteğinden vazgeçer.

Hülle nikâhı, kadının yeni bir evlilik yapıp boşanması ve kocasına geri dönmesi üzerine kurulu bir nikâh çeşididir. Fakat bu durum bir çeşit hile ile anlaşmalı hüllelere dönüşmüştür. Erkek, boşadığı karısını önceden anlaştığı biriyle nikâhlanmakta, sonra ise eski karısıyla tekrar evlenmektedir. Fakat zaman zaman anlaşmalara riayet edilmez ve bunun neticesinde ironik durumlarla da karşılaşılır. Örneğin Hoca Ömer, ikinci eşini koyunlar koçlanırken baktığı ve bir koçun başını okşadığı için boşar (Polat 2012: 7). Daha sonra ise Hoca Bedri ile anlaşmalı olarak evlendirir. Anlaşmaya göre ertesi gün boşanma gerçekleşecek ve Hoca Ömer karısıyla tekrar nikâhlanacaktır. Fakat Hoca Ömer'in karısı, nikâhtan sonra ona geri dönmek istemez ve Hoca Bedri ile olan nikâhını sürdürür. Hoca Bedri de kadını geri vermez ve böylece Hoca Ömer'in hülle planları suya düşer (Polat, 2012: 52). Olaydan bir müddet sonra Hoca Ömer'in karısı ortalıktan kaybolur ve bir daha bulunamaz. Eserde kadının akıbetinden net olarak bahsedilmez. Fakat Hoca Ömer'in, karısını öldürdüğü ve bu şekilde cezalandırdığı izlenimi uyandırılır.

Hoca Ömer'in üçüncü karısı Hürnaz da hülle nikâhından nasibini alır. Hoca Ömer, Hürnaz'ı bir dut ağacının altında uzanırken görür. Ona göre "Yorgun da olsa bir kadının kendi bahçesinde de olsa uzanması yakışık almaz" (Polat, 2012: 72). Bu yüzden hemen karısını boşar ve daha sonra hülle nikâhı yapmak ister; fakat Hürnaz bu teklifi kabul etmez ve Hoca Ömer'in toplumdaki itibarını zedeler. Hoca Ömer, bunun üzerine oğlu Kerim'e karısını vurdurtmak ister ve oğluyla şu şekilde konuşur:

Anan beni dinlemediğinden, boş olasin dedim ama onu hepten atamadım. Tekrar zevce olarak kabul etmem için hülle nikâhı yapalım dedim. Beni dinlememiştir. Bana küfür ve hakaretler etmiştir. Bu sene törelere uymayan, din, kültür, töre geleneğimizi uygulamayan kadınlardan on tanesi öldürülmüştür. Ananı öldürmen için seni çağırışım. Ananı öldürünce sen büyük sevaplar işlemiş olursun, töre ve geleneklerimiz de yerine gelmiş olur. Ben de kurtulmuş olurum, toplum beni hor görmez (Polat, 2012: 79).

Kerim, aydın bir profil çizmektedir ve babasının bu teklifini şiddetle reddeder. Bunun üzerine evlilik kaldığı yerden devam eder. Fakat aslında bu durum İslam inancıyla örtüşmez. Çünkü Hoca Ömer, boşadığı karısıyla aynı çatı altında kalmaya devam etmektedir. Hoca Ömer, üçüncü karısı Kezban'ı da boşar ve daha sonra hülle nikâhına zorlar. Fakat Kezban bunu kabul etmez. Hoca Ömer ise bunun üzerine Kezban'ı babasının evine yollar ve ondan gerçekten boşanır (Polat, 2012: 105).

Sonuç

Dinî unsurları bozma, değiştirme, kişisel çıkarlara âlet etme, belli bir zümrenin egemenliğini pekiştirmek için kullanma vb. etmenler toplumsal yaşamda her zaman rastlanabilen olgulardır ve bu manada birçok romancının ilgisini çekmiştir. "Hülle ve Töre" romanı bu bağlamda tezli bir romandır ve dini yozlaştıran, dinden nemalanan, din üzerinden egemenlik sağlayan bir zümreyi hedef almaktadır. Şeyh ve softa tiplerin din üzerinden çıkar sağlamaları ve kendi egemenliklerini kurmaları eserin başlıca problematığıdır. Kadın-erkek eşitsizliği, günah türetilmesi ve hülle nikâhının yozlaşması da eserdeki yozlaşan dinî unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Kadın-erkek eşitsizliği veya kadının hor görülmesi, İslamiyet'in benimsemiği ve tasvip etmediği bir olgudur. Fakat eserdeki erkek egemen toplumsal yapı, dini yozlaştırarak veya kendine göre yorumlayarak kadını din adına baskılar. Bunların başında kadının erkeğe karşı çıkamaması, hakkını savunmaması, okuma yazma öğrenmemesi, ilim talep etmemesi vb. unsurlar gelir. Kız çocuğu ile erkek çocuğunun eşit tutulmaması ve erkek çocuğun ayrıcalıklı tutulması da dinî motiflere dayandırılarak topluma kabul ettirilmeye çalışılan bir uygulamadır.

Günah türetilmesi, yine din adına veya dine dayanarak egemenlik kurma yollarından biridir. Eserde şeyh ve softa tiplerin yönettiği cahil bir toplumsal yapı resmedilir. Cahil köylü, şeyhlerin türettiği günahlar yüzünden namahrem karısına doğum esnasında yardım edemez; çünkü bu esnada karısına bakmanın günah olduğunu düşünür. Aynı düşünce, yeni doğan kız çocuğu için de geçerlidir. Baba, yeni doğmuş kız çocuğunu kendisine mahrem olarak görür ve ona bakmaz. Cahiliye dönemi Araplarının kız çocuklarını diri diri gömdüğü hatırlanırsa buradaki yozlaşmanın o dönemden çok da uzak olmadığı değerlendirilebilir. Eserdeki bir diğer günah türetimi ise teknolojiyle alakalıdır. Eserdeki softa tipler,

teknolojii haram olarak görür ve ondan faydalanmaz. Bu bağlamda arabaya binmek ve aynaya bakmak günah olarak gösterilir.

Hülle nikâhı, eserde din adına kadınların bir meta gibi el değiştirdiği ve ilk sahibine geri döndüğü, bazen gizli bazense açık şekilde yürütülen bir anlaşma sistemi olarak önümüze çıkar. Hülle nikâhı, kadını koruyan ve erkeğin olur olmaz zamanlarda karısını boşamasını engelleyen bir müessesedir. Fakat eserde bu düzenleme, bir nevi oyun hâline getirilmiş; erkekler istedikleri zamanlarda karısını boşamakta, daha sonra hülle yoluyla eşleriyle tekrar evlenmektedirler. Bir erkek, eşini defalarca boşayıp hülle yoluyla tekrar eşine sahip olabilmektedir. Bir nevi sapıklık veya ahlaksızlık olarak nitelendirilecek bu durum, eserde eleştirel bir gözle işlenmiş ve İslamiyet'in böyle bir uygulamayı benimseyemeyeceği vurgulanmıştır. Eser boyunca gerçek İslam ile yozlaşmış İslam anlayışı karşılaştırılmış, toplumsal yaşamdaki dine aykırı unsurların din adına sürdürülmesi eleştirilmiştir.

Kaynakça

- Candan, Abdulcelil. (2012), Âdil ve Zalim Toplumlar, *Kur'aniHayat*, 5, 23, s. 25-30.
- Cevizci, Ahmet. (1999), *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cin, Halil. (1988), *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Konya.
- DİB. (2008), *İlmihal II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- DİB. (2011), *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Gönen, M. Emin. (2015), *Türk Romanında Din ve İnanç Algısı:(1897-1908)*, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Harman. (1996), *Günah, İslam Ansiklopedisi*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 278-282.
- Kaplan, Mehmet. (2006), *Nesillerin Ruhu*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Marshall, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Polat, İsmail. (2012), *Hülle ve Töre*, Kora Yayınları, İstanbul.
- Sağlam, M. Halil, (2016), *Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Sönmez, Vecihi. (2017), *İslam İnançında Günah Kavramı*, *Journal of Islamic Research*; 28 (1), s. 42-66.
- Şimşek, Yaşar. (2017), *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Dinler ve İnançlar (1908-1923)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- TDK. (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Timur, Kemal. (2006), *Türk Romanında Dinler ve İnançlar*, Elips Kitap, Ankara.

Timur, Kemal. (2009), Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar, *Turkish Studies*, 4, s. 2089-2125.